

โลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุจากภาษิตล้านนา

The Elderly Worldviews in Lanna Proverbs

พรวิภา ไชยสมคุณ
Pornwipa Chaisomkhun
ภาควิชาภาษาไทย
Department of Thai
คณะมนุษยศาสตร์
Faculty of Humanities
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุจากภาษิตล้านนา ขอบเขตการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ ภาษิตล้านนาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ จำนวน 35 ภาษิต ซึ่งเก็บรวบรวมจากหนังสือและเว็บไซต์ ที่รวบรวมภาษิตล้านนา โดยใช้แนวคิดสมมุติฐานสัมพัทธภาพภาษา (Linguistic Relativity Hypothesis) ในการศึกษาโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุ

ผลการศึกษาพบโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุทั้งหมด 3 ประเด็น ดังนี้ 1) ผู้สูงอายุมีบทบาทต่อครอบครัวและสังคม ได้แก่ ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีประสบการณ์และทำประโยชน์ต่อสังคม ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ควรให้ความเคารพ ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ควรสนใจพุทธศาสนา และผู้สูงอายุเป็นวัยที่ควรให้ความรักและเมตตาต่อบุตรหลาน 2) ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีคุณค่าลดลง ได้แก่ ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีร่างกายและศักยภาพที่เสื่อมถอย ผู้สูงอายุเป็นวัยที่เป็นภาระของลูกหลาน ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม และผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีความสำคัญลดลง และ 3) ผู้สูงอายุเป็นวัยแห่งการพักผ่อนและต้องการการดูแล โลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุดังกล่าวได้สอดคล้องกับบริบทของสังคมล้านนาในอดีตที่ให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส การยึดมั่นในพุทธศาสนาและค่านิยมเรื่องความกตัญญู

คำสำคัญ : โลกทัศน์, ผู้สูงอายุ, ภาษิตล้านนา

Abstract

This article aims at an analyzing the elderly worldview reflected in Lanna proverbs. The 35 elderly proverbs were selected from books and websites gathering Lanna proverbs. This research article is based on the Linguistic Relativity Hypothesis.

The result reveals that Lanna proverbs convey three worldviews related to the elderly. The first worldview indicates that elderly people play a significant role in family and society included their contribution to society, upholding in Buddhism, and showing compassion for all descendants. The second worldview specifies the negativities of elderly people such as their body and potentiality are declining, they are a burden in descendants' perspective, the elderly people have an inappropriate behavior, and nowadays they have no such a consequence. Finally, the worldview reflected from Lanna proverbs demonstrates that the elderly people would like to get more rest, and they should be under the supervision of their family members. These worldviews of the elderly are In line with the context of Lanna society in the past which emphasized on the seniority system, adherence to Buddhism, and the values of gratitude.

Keywords : worldview, the elderly people, Lanna proverbs.

บทนำ

ภาษิตจัดเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทหนึ่งที่มีการถ่ายทอดต่อกันมานาน มีจุดมุ่งหมายเพื่อการสั่งสอน อุดม รุ่งเรืองศรี (2554: 125) ได้ให้ความหมายของภาษิตไว้ว่าเป็นคำกล่าวที่มักใช้เพื่อการสอน หรือการเตือนใจ เป็นคำพูดที่สืบเนื่องกันมานานทางภาคเหนือของประเทศไทยเรียกภาษิตว่า คำบ่าเก่า แปลว่า ถ้อยคำที่ยังคงความเป็นอมตะเสมอ ไม่เคยเก่า ลักษณะของภาษิต ส่วนใหญ่เป็นข้อความขนาดที่ไม่ยาวมาก มีลักษณะคล้องจองกัน

ภาษิตเป็นถ้อยคำที่มีการกล่าวสืบต่อกันมาช้านาน ใช้เพื่อสั่งสอน หล่อหลอมความประพฤติของคนในสังคม ขณะเดียวกันก็สะท้อนทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยม ตลอดจนการมองโลกของคนในสังคมอีกด้วย สอดคล้องกับสมมุติฐานสัมพัทธภาพภาษา (Linguistic Relativity Hypothesis) ของ เบนจามิน ลี วอร์ฟ (Whorf, 1956 อ้างใน Kovecses, 2006) แนวคิดของวอร์ฟกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษาที่เราพูดกับวิธีที่เราคิดและกระทำ โดยภาษาที่เราพูดมีอิทธิพลต่อวิธีคิดของเรา สอดคล้องกับคำอธิบายของ บอนวิลเลียน (Bonvillain, 2003: 49 - 50) ซึ่งได้กล่าวถึงสมมุติฐานของวอร์ฟ (Whorf, 1956) ว่าความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและความคิดนั้นแสดงผ่านคำศัพท์หรือระบบไวยากรณ์ซึ่งมีอิทธิพลต่อการรับรู้ของผู้พูดและส่งผลกระทบต่อทัศนคติตลอดจนพฤติกรรม อย่างไรก็ตาม วอร์ฟ (Whorf) ก็ได้ชี้ให้เห็นว่าภาษาและวัฒนธรรมต่างพัฒนามาด้วยกันและมีอิทธิพลต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้นโลกทัศน์ของคนในสังคมจึงสัมพันธ์กับภาษา ในแง่ที่ภาษาสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ อีกทั้งภาษายังมีอิทธิพลต่อความคิด จึงเป็นสิ่งที่สร้างโลกทัศน์ให้ผู้พูดในภาษานั้นได้ เช่น ภาษาอังกฤษมีการระบุคำนามเอกพจน์และพหูพจน์แยกกันอย่างชัดเจน ผู้พูดภาษาอังกฤษจึงให้ความสำคัญกับจำนวนของสิ่งของ มากกว่าผู้พูดภาษาไทยที่ไม่มีการระบุเอกพจน์และพหูพจน์อย่างชัดเจน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553: 471)

สำหรับวรรณกรรมที่มีการรวบรวมประเภทภาษิตไว้นั้น เช่น ภาษิตล้านนาทองคำดี ประจักษ์วัฒนากุล (2557: 5, 159) ได้จัดให้งานประเภทรวบรวมสุภาษิตล้านนาเป็นวรรณกรรมคำสอนประเภทมุขปาฐะ มีการถ่ายทอดและสร้างสรรค์ขึ้นใหม่เพิ่มเติมตั้งแต่อดีตกาล ใช้สั่งสอนกันสืบต่อมาจากรุ่นต่อรุ่น วรรณกรรมคำสอนจึงสามารถ

สะท้อนการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

จากการสำรวจงานวิจัยด้านโลกทัศน์ของนักวิชาการชาวไทยพบว่า มีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ศึกษา โลกทัศน์จากภาษิต เช่น งานวิจัยของ วรารักษ์ มหามนตรี (2557) ศึกษาเกี่ยวกับโลกทัศน์ของคนไทยต่อผู้หญิงจากภาษิตไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จำนวน 80 สำนวน โดยวิเคราะห์และแบ่งโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้หญิงตามสถานภาพในสังคม ได้แก่ บุตรสาว ภรรยา และมารดา ในสมัยโบราณลูกสาว ต้องเป็นผู้หญิงบริสุทธิ์ มีฝีมือในการทำอาหาร มีรูปร่าง กิริยามารยาทที่ดี เคารพเชื่อฟังบิดามารดา ส่วนภรรยา ต้องมีคุณสมบัติเพิ่มขึ้นคือดูแลบ้านเรือนสะอาดเรียบร้อย ซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อสามี เคารพเชื่อฟังสามี ร่วมทุกข์ร่วมสุข รักษาทรัพย์สินได้ และต้องไม่หย่าร้างจากสามี ส่วนมารดา มีหน้าที่เลี้ยงดูบุตรและอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี

นอกจากนี้ วรารักษ์ มหามนตรี (2557) ยังได้ศึกษาโลกทัศน์ของชาวไทยจากภาษิตใหม่และภาษิตเก่า พบว่าภาษิตไทยสะท้อนโลกทัศน์ต่อมนุษย์ โลกทัศน์ต่อธรรมชาติ และโลกทัศน์ต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ในด้านโลกทัศน์ต่อมนุษย์เกี่ยวกับสภาพตามวัย ผลการวิจัยพบว่าคนไทยมีโลกทัศน์เกี่ยวกับวัยชราว่าเป็นวัยใกล้ความตาย วัยควรทำบุญกุศล วัยต้องทำตนให้เป็นประโยชน์ วัยไม่ควรข้องแวะกับหญิงสาว วัยที่เด็กรุ่นๆ ฟังพอใจ และเป็นวัยที่ไม่ควรถือสาหาความ อย่างไรก็ตามขอบเขตข้อมูลงานวิจัยของวรารักษ์ไม่ได้ครอบคลุมถึงภาษิตไทยถิ่นเหนือหรือภาษิตล้านนา

จากการทบทวนวรรณกรรมมีผลงานทางวิชาการที่มีการศึกษาโลกทัศน์ล้านนา เช่น งานวิจัยของ สิทธิ บุตรอินทร์ (2522) ศึกษาเรื่องโลกทัศน์ชาวไทยล้านนา งานของ สิทธิ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาโลกทัศน์ของชาวล้านนาแต่ในงานวิจัยไม่ได้ระบุขอบเขตของการศึกษาโลกทัศน์ไว้ ต่อมา เรณู อรรถฐาเมศร์ (2526) ได้ศึกษาโลกทัศน์ชาวล้านนาจากสุภาษิตชาวบ้าน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าโลกทัศน์เกี่ยวกับชีวิตได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา ส่วนโลกทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์และธรรมชาติแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ผูกพันกับธรรมชาติ ด้านโลกทัศน์มนุษย์กับมนุษย์ย้ถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่ให้ความสำคัญกับจิตใจมากกว่าวัตถุ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกำหนดหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยดังกล่าวยังไม่ได้กล่าวถึงโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุ อีกทั้งจากการสำรวจงานวิจัยที่มีการศึกษาโลกทัศน์ของชาวล้านนามีการศึกษาโลกทัศน์จากตัวบทประเภทต่างๆ แต่ผลการศึกษาก็ไม่ได้กล่าวถึงโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุ แต่อย่างใด เช่น งานวิจัยของเรณู อรรฐาเมศร์ (2528) เรื่อง โลกทัศน์ชาวล้านนาไทย จากวรรณกรรมล้านนา โลกทัศน์ของชาวล้านนาที่พบได้แก่ โลกทัศน์ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ ระหว่างมนุษย์ต่อธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ งานวิจัยของ อนุชิต จินดาวงศ์ และ ศราวุธ หล่อดี (2560) เรื่อง โลกทัศน์ของชาวล้านนาจากค่านามล้านนาที่ปรากฏในพจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง งานวิจัยดังกล่าวศึกษาโลกทัศน์จากค่านามจำนวน 571 คำ และพบว่าโลกทัศน์ของชาวล้านนาแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความเชื่อ ศาสนา และประเพณี ด้านชนชั้น และการปกครอง และด้านวิถีชีวิต เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาภาษิตล้านนาหรือสุภาษิตล้านนาในแง่มุมอื่นๆ เช่น งานวิจัยของ สมร เจนจิระ (2525) ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์ล้านนาภาษิต มีจุดมุ่งหมายเพื่อแบ่งประเภทของภาษิตล้านนาตามจำนวนพยางค์ ความหมาย เนื้อหา และคุณธรรมจริยธรรม งานวิจัยของ ปัทมรา ผาคำ (2558) ศึกษาเรื่อง สุภาษิตล้านนา: การวิเคราะห์คุณธรรม 4 ประการ ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ฯ มหาราช ผลการศึกษาพบว่าคุณธรรมที่พบมากที่สุด ในสุภาษิตล้านนาคือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติตนอยู่ในความสัจ ความดี

จากการทบทวนงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นไม่ได้เน้นการศึกษาโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุจากภาษิตล้านนา ผู้เขียนจึงสนใจจะศึกษาประเด็นดังกล่าวเนื่องจากโลกทัศน์เป็นการตีความเหตุการณ์และสิ่งต่างๆ รอบตัวของมนุษย์ภาษิตล้านนาเป็นถ้อยคำที่เรียบเรียงขึ้นและมีการสืบทอดเพื่อใช้ในการสั่งสอนและอบรมผู้คนในสังคมล้านนา การศึกษาโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุผ่านภาษิตจะเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้ทราบถึงการรับรู้ภาพของผู้สูงอายุในสังคมล้านนา อีกทั้งยังจะช่วยนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุในปัจจุบันและนำไปสู่แนวทางการศึกษาเปรียบเทียบโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุในท้องถิ่นต่างๆ ของไทยเนื่องจากสังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุและส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของประชากรในประเทศไทย

ด้านกลุ่มผู้สูงอายุถือเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ของสังคมไทย ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 12 (2560 - 2564) ได้ระบุไว้ว่าโครงสร้างของประชากรไทย ในปี พ.ศ. 2564 เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ จะมีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสูงวัย โดยที่สัดส่วนผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 19.8 ของจำนวนประชากรทั้งหมด สังคมไทย กำลังจะก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ (Aged Society) ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุของไทยฉบับปี พ.ศ. 2546 ได้ให้นิยามผู้สูงอายุไว้ว่าเป็นบุคคลที่มีอายุ 60 ปี บริบูรณ์ขึ้นไป (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564: ออนไลน์)

ในสังคมไทยนั้นให้ความสำคัญเรื่องความแตกต่างกันในเรื่องวัย ผู้ที่วัยต่างกันย่อมมีพฤติกรรมแตกต่างกัน อีกด้านหนึ่งสังคมได้ตั้งบทบาทของคนแต่ละวัยไว้ต่างกัน เช่น คนวัยชราที่ประพฤติดนเป็นวัยรุ่น ย่อมเป็นที่ยอมรับของสังคมได้ยาก (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2544: 29)

สังคมล้านนาที่เป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของวัยเช่นกัน เช่น “คนหนุ่มเอาตางเก๋า คนเฒ่าเอาตางปล่าย” ภาษิตนี้ถอดความได้ว่า “คนหนุ่มแรงดีให้แบกทางโคนต้น ส่วนคนแก่แบกปลาย” ดังนั้นในการศึกษาโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุจากภาษิตล้านนาจะทำให้ทราบถึงทัศนคติ การรับรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุของสังคมล้านนาในอดีตผ่านภาษิตล้านนา ความเข้าใจเรื่องโลกทัศน์ในอดีตนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการเข้าใจโลกทัศน์ในปัจจุบัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านภาษาและวัฒนธรรมต่อไป

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

แนวคิดสมมุติฐานสัมพัทธภาพภาษา (Linguistic Relativity Hypothesis) ของ เบนจามิน ลี วอร์ฟ (Whorf, 1956) พัฒนามาจากสมมุติฐานของ เอ็ดเวิร์ด ซาเพียร์ (Sapir) สมมุติฐานของวอร์ฟมีแนวคิดที่ว่าภาษาที่พูดมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่ผู้ใช้ภาษาคิด

แนวคิดสัมพัทธภาพภาษาได้พัฒนาเป็น 2 แนวทาง ได้แก่

แนวทางที่หนึ่ง (Strong version) คือ ภาษาที่พูดกำหนดวิธีที่ผู้ใช้ภาษาคิด

แนวทางที่สอง (Weak version) คือ ภาษาที่พูดมีอิทธิพลต่อวิธีที่ผู้ใช้ภาษาคิด (Kovecses, 2006: 34 -35)

ในการศึกษาที่ผู้เขียนใช้แนวทางที่สอง กล่าวคือ ภาษามีอิทธิพลต่อความคิดและโลกทัศน์ของผู้พูด ยิ่งภาษาที่ใช้สื่อสารกันมีความแตกต่างกัน ความคิดและโลกทัศน์ของผู้พูดก็ต่างกันมากเท่านั้น อีกนัยหนึ่งคนที่พูดภาษาที่มีระบบไวยากรณ์ที่คล้ายกันมากเท่าใด ก็จะมีความคิดและโลกทัศน์คล้ายกันมากเท่านั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553: 266) เมื่อภาษามีผลต่อการรับรู้และความเข้าใจโลกหรือโลกทัศน์ของผู้ใช้ภาษา อีกนัยหนึ่งภาษาจึงสามารถสะท้อนความคิด ความเชื่อและโลกทัศน์ของผู้ใช้ภาษาได้ ภาษิตเป็นถ้อยคำที่เรียบเรียงขึ้นมาเพื่อให้อบรมสั่งสอนสมาชิกในสังคมจึงมีผลต่อความคิด ความเชื่อของผู้คนในสังคม ขณะเดียวกันก็สามารถสะท้อนถึงโลกทัศน์ของผู้ใช้ภาษา ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ผู้เขียนจะศึกษาโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุในสังคมล้านนาผ่านภาษิตล้านนาด้วยมุมมองภาษาสะท้อนถึงโลกทัศน์ของผู้ใช้ภาษา

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

วิเคราะห์โลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุจากภาษิตล้านนา

ข้อมูลและวิธีการวิจัย

1) เก็บรวบรวมภาษิตล้านนาเกี่ยวกับผู้สูงอายุจากหนังสือและเว็บไซต์รวบรวมภาษิตล้านนา ได้แก่

1.1) ภาษิตคำเมืองเหนือ ของ บุญคิด วัชรศาสตร์ (2543) ผู้เขียนคัดเลือกภาษิตคำเมืองเหนือ จำนวน 900 ภาษิต เนื่องจากเป็นหนังสือที่รวบรวมจากเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษรและวรรณกรรมแบบมุขปาฐะ อีกทั้งนำภาษิตที่ได้มาจัดเรียงอย่างเป็นระบบ มีการพิมพ์ตัวอักษรล้านนาและอธิบายคำศัพท์กำกับไว้ ตลอดจนปริวรรตตามสำเนียงเสียงพูด และถอดความหมายไว้

1.2) เว็บไซต์ <https://sites.google.com/site/krutermssaksuwan/home> ของ เต็มศักดิ์ สุวรรณ ผู้เขียนคัดเลือกเว็บไซต์นี้เนื่องจากเว็บไซต์ดังกล่าวมีการรวบรวมภาษิตล้านนาไว้ จำนวน 500 ภาษิต และมีการถอดความหมายไว้

ในบทความนี้ผู้เขียนจะยึดรูปแบบเขียนของภาษิตล้านนาจากหนังสือและเว็บไซต์ดังกล่าว

2) คัดเลือกภาษิตที่มีคำว่า “แก่” “เฒ่า” หรือ “เฒ่า” ซึ่งสื่อความถึงผู้สูงอายุ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ (ออนไลน์) ได้ให้ความหมายของ “เฒ่า” หรือ “เฒ่า” ว่า “แก่, มีอายุมาก” และ ภาษิตที่มีคำว่า “ยา, ญู” ซึ่งเป็นคำเรียกขานที่สื่อความหมายถึงผู้ที่อายุชั้ญ หรือชั้ญยา โดยนัยคำดังกล่าวหมายถึงความชราภาพ บุคคลที่อยู่ในช่วงวัยชราอันเป็นวัยสุดท้ายของวงจรชีวิตมนุษย์

เมื่อพิจารณาภาษิตล้านนาด้วยเกณฑ์ข้อ 2 แล้ว ทำให้ในการศึกษาครั้งนี้ มีภาษิตที่นำมาศึกษาเรื่อง โลกทัศน์ จำนวน 35 ภาษิต

- 3) พิจารณาความหมายของภาษิตที่นักวิชาการได้ถอดความเอาไว้
- 4) วิเคราะห์โลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ปรากฏในภาษิตล้านนา
- 5) สรุปผลการวิเคราะห์และอภิปรายผล

ข้อตกลงเบื้องต้นของการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เก็บรวบรวมภาษิตล้านนาจากหนังสือและเว็บไซต์ที่มี นักวิชาการได้รวบรวมไว้จากวรรณกรรมล้านนาโบราณและวรรณกรรมมุขปาฐะ ดังนั้น “สังคมล้านนา หรือ สังคมล้านนาในอดีต” ในการศึกษาจึงไม่สามารถระบุช่วงเวลา อย่างแน่ชัดได้

นิยามศัพท์

โลกทัศน์ คือ การตีความสรรพสิ่งและเหตุการณ์ต่างๆ ความเข้าใจจักรวาล หรือสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัวของมนุษย์ในสังคม อีกทั้งยังรวมถึงการที่มนุษย์มองตัวเองว่า สัมพันธ์กับคนอื่นหรือสรรพสิ่งรอบตัวในลักษณะใด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553: 491)

ผลการศึกษา

จากการศึกษาโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุจากภาษิตล้านนาพบว่า เป็น ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ กล่าวคือ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับ สมาชิกของสังคมในวัยอื่นๆ โลกทัศน์ที่มีต่อผู้สูงอายุสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ดังนี้ 1) ผู้สูงอายุมีบทบาทต่อครอบครัวและสังคม 2) ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีคุณค่าลดลง และ 3) ผู้สูงอายุเป็นวัยแห่งการพักผ่อนและต้องการการดูแล

1. ผู้สูงอายุมีบทบาทต่อครอบครัวและสังคม

บทบาทของผู้สูงอายุเป็นการแสดงออกของผู้สูงอายุด้านต่างๆ ในสังคม เช่น การเป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโสของชุมชน ผู้ที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนลูกหลาน เป็นต้น บทบาทของผู้สูงอายุเป็นบทบาทที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวัยชราซึ่งเป็นวัยสุดท้ายของวงจรชีวิตมนุษย์ เป็นวัยที่มีการสังสรรค์ประสบการณ์และความรู้มายาวนาน การมีบทบาทในด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุเป็นการยกย่องและให้คุณค่ากับผู้สูงอายุ ในฐานะผู้อาวุโส ตลอดจนการเป็นที่พึ่งให้แก่บุตรหลานและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของสังคมล้านนา ดังที่ เรณู อรรถาเมศร์ (2528: 122) ได้กล่าวถึงลักษณะครอบครัวของชาวล้านนาไว้ว่าเป็นครอบครัวที่ให้ความสำคัญกับเรื่องอาวุโส โดยผู้อาวุโสน้อยกว่าต้องเคารพผู้อาวุโสกว่าตน

จากการศึกษาโลกทัศน์ที่สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุได้ถูกกำหนดบทบาทต่อครอบครัวและสังคมในหลายลักษณะ สามารถแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีประสบการณ์และทำประโยชน์ต่อสังคม 2) ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ควรให้ความเคารพ 3) ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ควรสนใจพุทธศาสนา 4) ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ควรให้ความรักและเมตตาต่อบุตรหลาน

1) ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีประสบการณ์และทำประโยชน์ต่อสังคม

ในสังคมล้านนาได้ให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส ผู้ที่อาวุโสน้อยกว่าต้องเคารพผู้ที่อาวุโสกว่า ผู้สูงอายุหรือผู้ที่อยู่ในวัยชราถือเป็นผู้อาวุโสในสังคม เนื่องจากอายุที่มากผ่านการใช้ชีวิตและการสังสรรค์ประสบการณ์มานาน จากการศึกษาภาษิตล้านนาได้แสดงให้เห็นว่าสังคมล้านนาได้กำหนดบทบาทให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนและถ่ายทอดประสบการณ์และความรู้ให้แก่สมาชิกในสังคม เนื่องจากสังคมล้านนาในอดีตมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ กล่าวคือ สมาชิกในครอบครัวมีคณาหลายรุ่นอยู่ร่วมกัน ผู้สูงอายุจึงมีบทบาทสำคัญในครอบครัว เช่น การเลี้ยงดูลูกหลานเมื่อสมาชิกในวัยทำงานออกไปประกอบอาชีพ

วรรณกรรมคำสอนของล้านนาเรื่องปู่เฒ่าสอนหลาน เป็นวรรณกรรมที่ปรากฏแพร่หลายในดินแดนล้านนา เป็นวรรณกรรมที่สมมติให้คำสอนในเรื่องเป็นคำสอนของผู้เฒ่าผู้แก่ที่สั่งสอนลูกหลาน เนื้อหาที่สอนแบ่งตามกลุ่มบุคคล ได้แก่

สอนบุคคลทั่วไป สอนชาย สอนหญิง สอนพ่อแม่ สอนลูกชาย-หญิง สอนครู สอนศิษย์ สอนกษัตริย์-ขุนนาง สอนไพร่ และสอนพระสงฆ์ (ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล, 2557 : 44 – 47) บทบาทของปู่เฒ่าได้สอดคล้องกับบทบาทของผู้สูงวัยในภชาิตล้านนาที่เป็นผู้ตกหลักด้านชีวิต สามารถอบรมสั่งสอนลูกหลานทั้งด้านการดำรงชีพและหลักการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ในวรรณกรรมคำสอนเรื่องโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน มีคำสอนไม่ให้ประมาทในความสามารถของคนแก่หรือผู้ใหญ่ซึ่งมีประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญโดยการเปรียบเทียบคนแก่ เป็น “หนามแก่” หรือ “ข้างแก่” ส่วนคนวัยหนุ่มเปรียบเป็น “หนามอ่อน” หรือ “ข้างหนุ่ม” (ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล : แหล่งเดิม)

ภชาิตล้านนาที่สะท้อนให้เห็นบทบาทของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดประสบการณ์และความรู้ให้แก่ลูกหลาน เห็นได้จากการปรากฏคำกริยาว่า “สอน” “ถาม” ในภชาิตล้านนา คำกริยาดังกล่าวมีนัยถึงการถ่ายทอดความรู้ หรือการใช้ความเปรียบผู้สูงอายุกับ “มะพร้าว” ซึ่งเป็นวัตถุตัวอย่างหนึ่งที่น่าสนใจในการประกอบอาหาร การใช้ความเปรียบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ยังคงมีประโยชน์แม้จะอยู่วัยชรา ในขณะที่เดียวกันภชาิตล้านนาก็แสดงเจตนาจะให้กระทำอย่างตรงไปตรงมาด้วยการใช้คำว่า “หื้อ” (ให้)

ตัวอย่างที่ 1

เฒ่าแก่คร้าว หงอกยาวขาวผอน ป๋ต่ายเมื่อมรณ์ เอาไว้สอนลูกเฒ่า

(ภชาิตคำเมืองเหนือ, 2543: 87)

ภชาิตนี้ถอดความได้ว่า คนแก่ที่มีผมหงอกขาวโพลน หากยังมีชีวิตอยู่ ก็ยังมีบทบาทหน้าที่ที่สามารถสั่งสอนลูกหลานได้ ดังเห็นได้จากข้อความ “เอาไว้สอนลูกเฒ่า” ภชาิตนี้ได้สะท้อนถึงโลกทัศน์ของคนในสังคมที่เห็นว่าประสบการณ์ของผู้สูงอายุเป็นสิ่งมีค่าและเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกวัยอื่นๆ ของสังคม โดยนัยภชาิตนี้ยังสะท้อนถึงความคาดหวังที่สมาชิกของสังคมมีต่อผู้สูงอายุในด้านการอบรมสั่งสอนหรือถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่ลูกหลาน

ตัวอย่างที่ 2

ใครหือเป็นฮัก หือฮู้ปากหวาน ใครไปใครสาน หือถามคนเฒ่าคนแก่
(กำป่าเก่า ลำดับที่ 125: ออนไลน์)

ภาษิตนี้ถอดความได้ว่า หากอยากให้คนรัก ควรจักพูดจาอ่อนหวาน หากอยาก
จะหักเรื่องจักสาน ให้ถาม คนแก่ ภาษิตนี้สื่อความถึงผู้สูงอายุว่าเป็นแหล่งความรู้
ที่สมาชิกในสังคมสามารถจะมาเรียนรู้หรือปรึกษาได้ ภาษิตดังกล่าวได้สะท้อนถึง
โลกทัศน์ของคนในสังคมที่เห็นว่าผู้สูงมีอายุมีประสบการณ์และความรู้เรื่องการประกอบ
อาชีพ จึงสามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในสังคมได้

ตัวอย่างที่ 3

เถ้าแก่คร้าว บะป้าวหมูสี จ่องใจมันมี ชูดใส่เข้าดัม
(ภาษิตคำเมืองเหนือ, 2543: 87)

ภาษิตนี้ถอดความได้ว่า คนแก่เปรียบเหมือนมะพร้าวพันธุ์เตี้ย (มะพร้าวหมูสี)
แม้ผลเล็กแต่สามารถนำเนื้อมะพร้าวมาชูดและนำมาใช้โรยข้าวต้มมัดได้ ภาษิตนี้
สื่อความถึงผู้สูงอายุมีประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ แม้สภาพร่างกายจะเสื่อมไปตาม
วัยโดยเฉพาะเมื่อเข้าสู่วัยชราร่างกายยิ่งเสื่อมถอยลง แต่ประสบการณ์ที่มียังคงมี
ประโยชน์ต่อลูกหลาน

จากตัวอย่างข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงการให้คุณค่าของผู้สูงอายุในสังคม
ในฐานะที่เป็นผู้มีประสบการณ์ มีความชำนาญและเป็นแหล่งเรียนรู้ของสมาชิกวัยอื่นๆ
ในสังคมล้านนา ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของสังคมที่ให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส
 อีกทั้งยังได้สะท้อนถึงการกำหนดบทบาทให้แก่บุคคลที่ก้าวเข้าสู่วัยชราในฐานะ
ผู้มีประสบการณ์และความรู้

2) ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ควรให้ความเคารพ

สังคมล้านนาเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส ผู้สูงอายุเป็น
ผู้ที่อยู่ในวัยชราจึงนับเป็นผู้อาวุโสในสังคมและได้รับการยอมรับจากสังคมว่าเป็นบุคคล

ที่ควรให้ความเคารพนับถือหรือยกย่อง ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (2555: 190) ได้กล่าวถึงสังคมล้านนาในอดีตเป็นสังคมที่ผู้คนอาศัยอยู่กับธรรมชาติ โดยทั่วไปคนในสังคมมีความผูกพันและเคารพนับถือกันในกลุ่มเครือญาติ

ภาษิตล้านนาที่สะท้อนให้เห็นว่าสมาชิกในสังคมควรให้ความเคารพผู้สูงอายุ เห็นได้จากการใช้กริยาวลี “ให้นับ” หรือมีการใช้ความเปรียบผู้สูงอายุกับ “แสงเรือน” การให้ความเคารพผู้สูงอายุยังสะท้อนให้เห็นบทบาทของสังคมที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง อีกทั้งยังมีการใช้คำเรียกขานผู้สูงอายุด้วยคำที่มีนัยถึงความชรา เช่น คนเฒ่า (คนเฒ่า)

ตัวอย่างที่ 4

จุ่มปลวกอยู่หัวนาว่าแสงเข้า คนเฒ่าอยู่เรือนว่าแสงเรือน

(ภาษิตคำเมืองเหนือ, 2543: 60)

ภาษิตนี้ถอดความได้ว่า จุ่มปลวกอยู่¹ในนาถือว่านำความอุดมสมบูรณ์มาให้แก่เจ้าของนา ส่วนคนเฒ่าอยู่²ในบ้านก็ถือเป็นมิ่งขวัญของบ้าน (“แสงเข้า” หมายถึงนาข้าวที่อุดมสมบูรณ์ ส่วน “แสงเรือน” หมายถึง แสงสว่างของบ้าน) ภาษิตนี้สื่อความถึงว่าผู้สูงอายุเป็นที่รักและเคารพในครอบครัวเพราะเป็นที่พึ่งของสมาชิกในครอบครัว

ตัวอย่างที่ 5

บันบัตูพระ หือนับผ้าเหลือง บันบตอเฟื่อง หือนับเม็ดข้าว

บันบคนหนุ่ม หือนับคนเฒ่า ตั้ชราแก่ค้ำ

(กำบ่าเก่า ลำดับที่ 266 : ออนไลน์)

ภาษิตนี้ถอดความได้ว่า ไม่นับถือพระสงฆ์ ก็ให้เคารพผ้าเหลือง ไม่สนใจฟางข้าว ก็ควรใส่ใจเมล็ดข้าว ไม่เชื่อคนหนุ่ม ก็ให้เคารพผู้สูงอายุซึ่งเป็นวัยที่มีความรู้และประสบการณ์ ภาษิตนี้สื่อความถึงสมาชิกในสังคมควรให้ความเคารพนับถือผู้สูงอายุ

จากภาษิตล้านนาข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงการให้คุณค่าของผู้สูงอายุในสังคมล้านนาในฐานะผู้อาวุโสที่ควรให้ความเคารพนับถือ ไม่ว่าผู้สูงอายุนั้นจะเป็นใครก็ตาม โลกทัศน์ดังกล่าวได้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่ให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส

3) ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ควรสนใจพุทธศาสนา

ในสังคมล้านนาศาสนาพุทธถือเป็นศาสนาสำคัญที่คนส่วนใหญ่ของสังคมนับถือและมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อและการกระทำ ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (2557: 3) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ของคนในสังคมล้านนาเกิดจากการดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน และหลักคำสอนในพุทธศาสนาผสมผสานด้วยลัทธิความเชื่อดั้งเดิม ตลอดจนการนำคำสอนของผู้สูงอายุมาเป็นเครื่องชี้แนะในการดำเนินชีวิตขัดเกลาอุปนิสัยของคนในชุมชน และสร้างความเป็นปึกแผ่นในสังคม

ภาษิตล้านนาสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของผู้สูงอายุว่าควรต้องเข้าวัดฟังธรรมะ เห็นได้จากคำกริยา“ฟังธรรม” “ทาน” ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าสังคมล้านนาคาดหวังว่าผู้สูงอายุควรสนใจศึกษาเรื่องคำสอนในศาสนาพุทธ ดังนั้นการยึดมั่นในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมล้านนาในอดีต นอกจากนี้ภาษิตล้านนายังสะท้อนให้เห็นถึงความคาดหวังของสมาชิกในสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุในด้านกิจกรรมที่ควรจะปฏิบัติ โดยการกำหนดกิจกรรมด้านศาสนาให้เป็นกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ

ตัวอย่างที่ 6

ชะโยมดีเปือตุเจ้า ลูกเต้าดีเปือป้อแม่ คนเฒ่าคนแก่ ดีเพราะฟังธรรม

(กำปำเก่า ลำดับที่ 79 : ออนไลน์)

ภาษิตนี้ถอดความได้ว่า ศิษย์วัดดีเพราะพระสงฆ์ ลูกหลานดีเพราะพ่อแม่ คนแก่จะดีเพราะเข้าวัดฟังธรรม ภาษิตดังกล่าวสะท้อนถึงความคาดหวังเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของสมาชิกในสังคมเมื่อเข้าสู่วัยชรา กล่าวคือ ผู้สูงอายุต้องเข้าวัดเพื่อศึกษาธรรมะ

ตัวอย่างที่ 7

เถ้าแก่แล้ว ดักแด้ว่บหมาย เป็นกินเป็นตาน ไปตามใจๆ

(ภาษิตคำเมืองเหนือ, 2543: 87)

ภาษิตนี้ถอดความได้ว่า คนแก่ไม่สามารถใช้แรวซึ่งเป็นเครื่องมือจับสัตว์ เอาไปใช้จับสัตว์ได้ หากมีงานบุญที่ใด ก็ควรไปร่วมงานเป็นประจำ ภาษิตดังกล่าวสื่อความถึงร่างกายที่เสื่อมสภาพ สมรรถภาพการทำงานที่ลดลงเนื่องจากอยู่ในวัยชรา ผู้สูงอายุจึงควรเปลี่ยนการปฏิบัติตนไปสนใจศึกษาธรรมะ

กล่าวโดยสรุปภาษิตล้านนาข้างต้นสะท้อนโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุว่าควรยึดมั่นในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความคาดหวังของสมาชิกในสังคมต่อผู้สูงอายุเนื่องจากเกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนลูกหลานและเป็นถ่ายทอดประสบการณ์และความรู้ต่างๆ ให้แก่คนวัยอื่นๆ ของสังคม อีกทั้งโลกทัศน์ดังกล่าวก็ยังสอดคล้องกับบริบทของสังคมล้านนาที่พุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

4) ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ควรให้ความรักและเมตตาต่อบุตรหลาน

การให้ความรักและเมตตาต่อบุตรหลานเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งที่สมาชิกสังคมล้านนาคาดหวังต่อผู้สูงอายุ เนื่องจากสังคมล้านนาในอดีต ลักษณะของครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย อาศัยอยู่ร่วมกันในกลุ่มเครือญาติ ผู้สูงอายุจึงมีบทบาทหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรหลาน

ภาษิตล้านนาสะท้อนโลกทัศน์ของผู้สูงอายุว่าควรให้ความรักและเมตตาต่อบุตรหลาน เห็นได้จาก ถ้อยคำ “หื้อฮักลูกฮักหลาน” (ให้รักลูกหลาน) ภาษิตล้านนาเกี่ยวกับผู้สูงอายุดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความคาดหวังของสมาชิกในสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการที่ให้สมาชิกวัยอื่นๆ ของสังคมปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ

ตัวอย่างที่ 8

เป็นแก่เป็นแคว้นที่อ้ออักหมุ เป้นปู่เป็นย่าที่อ้ออักลูกอ้อหลาน

(ภาษิตคำเมืองเหนือ, 2543: 114)

ภาษิตนี้ถอดความได้ว่า เป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนันให้รักลูกบ้าน เป็นปู่เป็นย่าให้รักลูกหลาน คำว่า “อ้อ” หมายถึง “ให้” ภาษิตดังกล่าวสื่อความถึงร่างกายที่เสื่อมสภาพ สมรรถภาพการทำงานที่ลดลงเนื่องจากอยู่ในวัยชรา ผู้สูงอายุจำเป็นต้องพึ่งพาบุตรหลาน ดังนั้นผู้สูงอายุจึงควรให้ความรักและความเมตตาต่อบุตรหลาน

ภาษิตล้านนาข้างต้นสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุในฐานะผู้ที่มีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรหลานเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในวัยทำงานและยังสัมพันธ์กับระบบครอบครัวแบบขยายในสังคมล้านนาที่มีการอาศัยอยู่ร่วมกัน ดังนั้นการที่ผู้สูงอายุให้ความรักและความเมตตาจึงช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัวและสังคม อีกทั้งช่วยส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในฐานะผู้อาวุโสของสังคม

2. ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีคุณค่าลดลง

เมื่อก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ หลายคนมักมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกายภาพและจิตใจ บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับบุคคลในสังคมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อการยอมรับคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ และคุณค่าของผู้สูงอายุในทัศนะของบุคคลอื่น การที่บุคคลอื่นจะเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุนั้นมักประเมินจากเรื่องกายภาพ ความแข็งแรง พฤติกรรม ความสามารถ และการกระทำ

โลกทัศน์ที่แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีคุณค่าลดลงสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องวัยาคติ (ageism) โดยทั่วไป วัยาคติ หมายถึงทัศนคติเชิงลบต่อคนในวัยใดวัยหนึ่ง โดยทั่วไปมักใช้ วัยาคติ มักใช้กับอคติ ทัศนคติเชิงลบหรือการเลือกปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ เช่น การมองว่าผู้สูงอายุเป็นภาระของครอบครัวและสังคม ผู้สูงอายุต้องพึ่งพิงคนวัยหนุ่มสาว ผู้สูงอายุมีภาพลักษณ์ของสภาพร่างกายที่ทรุดโทรมจนไม่สามารถทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตหรือมีผลผลิตอีกต่อไป วัยาคตินั้นนำไปสู่ความลำเอียงและการเลือกปฏิบัติ หรือการไม่ยอมรับพฤติกรรมบางอย่างของผู้สูงวัย เพราะมีทัศนคติว่าผู้สูงอายุไม่ควรทำอย่างนั้น (จินดารัตน์ โพธิ์นอก : ออนไลน์)

จากการศึกษาภาษิตล้านนาเกี่ยวกับผู้สูงอายุได้สะท้อนให้เห็นถึงวาทคติหรือทัศนคติเชิงลบโดยมีการประเมินคุณค่าผู้สูงอายุลดลงหรือประเมินไปในทางลบ เช่น ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีร่างกายและศักยภาพที่เสื่อมถอย ผู้สูงอายุเป็นภาระของลูกหลาน เป็นต้น โลกทัศน์ที่สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงมีคุณค่าลดลง สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้ ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีร่างกายและศักยภาพที่เสื่อมถอย ผู้สูงอายุเป็นวัยที่เป็นภาระของลูกหลาน ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม และผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีความสำคัญลดลง

1) ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีร่างกายและศักยภาพที่เสื่อมถอย

โดยทั่วไปลักษณะทางกายภาพของผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่มองเห็นได้ การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่มองไม่เห็นและการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและอารมณ์ อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมักเป็นไปในทางเสื่อมถอยมากกว่าความแข็งแรงสมบูรณ์ ทำให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักประสบกับปัญหาด้านสุขภาพ จึงไม่สามารถทำงานได้เฉกเช่นคนวัยหนุ่มสาว

โคลงขรหาหรือกลอนขรหาเป็นวรรณกรรมคำสอนของล้านนาซึ่งโคลงขรหา มีเนื้อหากล่าวถึงแต่ละช่วงอายุว่ามีความเปลี่ยนแปลงลักษณะใด โดยเริ่มจากวัยหนุ่มสาวไปจนถึงวัยชรา วัยหนุ่มสาวเป็นวัยแห่งการเรียนรู้ ครั้นอายุ 60 ปี ความชรภาพทำให้ไม่รู้สึกลินดีเมื่อมีคนสรรเสริญหรือโกรธเคืองเมื่อมีคนกล่าวร้าย และเมื่ออายุ 70 ปี ขึ้นไปจนถึง 80 สังขารที่ร่วงโรยทำให้รูปร่างหน้าตาดูอัปลักษณ์ไม่เหมือนในวัยหนุ่มสาว (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2557: 36)

นอกจากด้านกายภาพที่มีการเปลี่ยนแปลง ด้านสติปัญญาและการใช้เหตุผลก็มีการเปลี่ยนแปลงดังที่ประเสริฐ อัสสันตชัย (2564: ออนไลน์) ได้กล่าวว่า ด้านสติปัญญาผู้สูงอายุจะสูญเสียความจำระยะสั้น ต้องใช้เวลานานในการนึกบทวนสิ่งต่างๆ ความสามารถในทางตรรกวิทยาก็ลดลง โดยเฉพาะความสามารถในการเรียนรู้จะยิ่งลดลงไปเมื่ออายุ 70 ปี ขึ้นไป

ภาษิตล้านนาที่สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุว่าเป็นวัยที่มีร่างกายและศักยภาพที่เสื่อมถอย เห็นได้จากถ้อยคำที่กล่าวถึงลักษณะทางกายภาพของผู้สูงอายุ เช่น “แก่” “เฒ่า” “หัวงอก” หรือมีการเปรียบเทียบผู้สูงอายุกับสิ่งของที่มีสภาพไม่เหมาะสมกับการงาน เช่น ไม้สอยผลไม้ที่ยาวเกินไป

ตัวอย่างที่ 9

เถ้าแก่แล้ว ดักแด้ว่บ่หมาน หัวหงอกขุนซาน เยียะกำรบได้

(ภาษิตคำเมืองเหนือ, 2543: 87)

ภาษิตนี้ถอดความได้ว่า คนแก่ว่างเร็วเพื่อดักสัตว์แต่ก็ไม่มีสัตว์เข้ามาในเร็ว ผู้สูงอายุที่มีผมหงอกขาวโพลนทั้งศีรษะแล้ว ก็ทำงานไม่ไหว ภาษิตนี้สื่อความถึงลักษณะด้านกายภาพของผู้สูงอายุ เมื่อร่างกายเสื่อมถอย กิจกรรมหรืองานบางอย่างย่อมไม่สามารถทำได้ โดยนัยคือผู้สูงอายุจำต้องพึ่งพิงผู้อื่น

ตัวอย่างที่ 10

เถ้าแก่คร้าว ไม้ส้าวล้าคุ่ม

(ภาษิตคำเมืองเหนือ, 2543: 86)

ภาษิตนี้ถอดความได้ว่า คนที่มีอายุมากเกินไป ทำงานไม่ได้ เปรียบเสมือนไม้ที่เอาไว้อาศัยผลไม้ แต่ความยาวของไม้นั้นยาวเกินต้นไม้ ทำให้สอยผลไม้ไม่ได้ดีเท่าที่ควร ภาษิตนี้สื่อความถึงลักษณะทางกายภาพของผู้สูงอายุเป็นปัญหาต่อการทำงาน

ตัวอย่างที่ 11

คนแก่แล้วบ่จ้างจักสอน ไม้ขอนแก่นนอนมันตึงบ่ตั้ง

(ภาษิตคำเมืองเหนือ, 2543: 38)

ภาษิตนี้ถอดความได้ว่า คนแก่แล้วไม่รู้ว่าจะสอนอย่างไร ไม้ที่เอนหรือผูกก็ไม่สามารถตั้งได้ ผู้สูงอายุมักมีวัยล่วงเลยเกินกว่าจะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เมื่อก้าวเข้าสู่วัยชรา ศักยภาพในการเรียนรู้สิ่งใหม่ย่อมไม่เหมือนคนในวัยหนุ่มสาว จากภาษิตล้านนาดังต่อไปนี้สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุว่าไม่สามารถปรับตัวหรือจะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ

จากภชาิตข้างต้นได้สะท้อนโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุว่าเป็นวัยที่มีร่างกายและศักยภาพที่เสื่อมถอย ซึ่งสัมพันธ์กับลักษณะทางธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของผู้สูงอายุเมื่ออยู่ในวัยชรา

2) ผู้สูงอายุเป็นวัยที่เป็นภาระของลูกหลาน

โดยทั่วไปผู้สูงอายุส่วนใหญ่เมื่อเข้าสู่วัยชรา มักมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจในลักษณะเสื่อมถอย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ย่อมไม่สามารถทำงานเพื่อเลี้ยงดูตนเองเฉกเช่นในวัยหนุ่มสาว อีกทั้งการประสบกับปัญหาด้านสุขภาพทำให้ต้องมีผู้ดูแล ดังนั้นสมาชิกวัยอื่นๆ ในครอบครัว ต้องมีภาระหน้าที่ในการดูแลผู้สูงอายุซึ่งเป็นภาระที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากค่านิยมเรื่องความกตัญญูในสังคมล้านนาบุตรหลานจึงต้องมีหน้าที่ดูแลบุพการีเมื่อถึงวัยชรา

แต่ทว่าภชาิตได้สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ว่าผู้สูงอายุเป็นภาระของลูกหลานเห็นได้จากการใช้ความเปรียบผู้สูงอายุกับสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การดูแลผู้สูงอายุเหมือนการเฝ้าหมอน้ำนาก (หมอน้ำนรก) หรือ การใช้คำว่า “ฉิบหาย” เพื่อขยายความว่าการมีผู้สูงอายุอยู่ในครอบครัวจะทำให้เกิดความเสียหายในครอบครัว

ตัวอย่างที่ 12

เลี้ยงคนเฝ้า เหมือนเฝ้าหมอน้ำนาก

(ภชาิตคำเมืองเหนือ, 2543: 179)

ภชาิตนี้ถอดความได้ว่า เลี้ยงคนเฝ้า เหมือนกับเฝ้าหมอนรกในที่นี้ “นาก” หมายถึง นรก ภชาิตนี้ สื่อความถึงการดูแลผู้สูงอายุเป็นภาระที่หนักและต้องใช้ความอดทนสูง ลูกหลานรู้สึกมีความทุกข์ ดังนั้นภชาิตนี้สะท้อนให้เห็นว่าสมาชิกในวัยอื่นๆ ของสังคมเห็นว่าการดูแลผู้สูงอายุคือภาระที่หนักและต้องใช้ความอดทนสูง

ตัวอย่างที่ 13

เลี้ยงสามหมาวายเข้า เลี้ยงสามเฝ้าฉิบหายเฮือน

(ภชาิตคำเมืองเหนือ, 2543: 179)

ภาษิตนี้ถอดความได้ว่า เลี้ยงหมาสามตัวสิ้นเปลืองข้าว ดูแลคนแก่สามคน ครอบครัวย่อมเกิดความเสียหาย และสิ้นเปลืองเงินทอง ภาษิตนี้สื่อความถึงการดูแลผู้สูงอายุหลายคนเป็นภาระที่หนักมาก และไม่พึงปรารถนาเพราะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ลูกหลาน

ภาษิตล้านนาดังกล่าวสะท้อนถึงโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุว่าเป็นภาระของลูกหลานเนื่องจากผู้สูงอายุอยู่ในภาวะที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่นเพราะการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจทำให้เกิดปัญหาด้านต่างๆ แม้ในสังคมล้านนายึดถือค่านิยมเรื่องความกตัญญูต่อบุพการีแต่ภาษิตล้านนาได้สะท้อนให้เห็นว่าสมาชิกในสังคมเห็นว่าการดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุไม่ใช่หน้าที่ที่พึงประสงค์ เนื่องจากการดูแลผู้สูงอายุนั้นสร้างความลำบากหรือความเดือดร้อนให้แก่ลูกหลาน อีกทั้งภาษิตข้างต้นยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นระหว่างผู้สูงอายุกับสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัวทำให้การดูแลผู้สูงอายุเป็นภาระที่ไม่น่าพึงปรารถนา

3) ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม

จากการศึกษาโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุได้สะท้อนให้เห็นถึงการวางตัวและการปฏิบัติตนที่ไม่เหมาะสมกับวัยชรา คือผู้สูงอายุมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับอายุเห็นได้จากภาษิตล้านนา เช่น “แก่เพราะกินข้าว เก้าเพราะเกิดเมิน” (แก่เพราะกินข้าว เฒ่าเพราะเกิดนาน) นอกจากนี้ยังมีการกล่าวเจาะจงถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น การไม่ยุ่งเกี่ยวกับหญิงสาว การพูดเรื่องไร้สาระ การบ่น โดยเฉพาะการบ่นเป็นพฤติกรรมการสื่อสารที่สมาชิกกลุ่มอื่นๆ ในสังคมเห็นว่าเป็นพฤติกรรมไม่เหมาะสม ดังจะเห็นได้จากถ้อยคำที่ระบุว่า “ลูกหลานจ้ง” (ลูกหลานเกลียด)

ตัวอย่างที่ 14

เก็บกำแม่ญิงไปตี เก็บกำแม่ย่าไปสวน

(ภาษิตคำเมืองเหนือ, 2543: 10)

ภชาิตนี้ถอดความได้ว่า คำพูดของหญิงสาวที่ท่าน้ำ และคำพูดของผู้หญิงสูงอายุที่อยู่ในเรือกสวนไ้เนา มักเป็นคำพูดไร้สาระ และไม่น่าเชื่อถือ ภชาิตนี้สื่อความหมายถึงคำพูดของผู้หญิงสูงอายุบางกลุ่มไม่น่าเชื่อถือ เพราะนิสัยของผู้หญิงสูงอายุมักจะป่นพรวดเพรื่อ

ตัวอย่างที่ 15

คนเฝ้าปากหวาน ลูกหลานชัก คนเฝ้าปากนัก ลูกหลานจ้ง

(ภชาิตคำเมืองเหนือ, 2543: 40)

ภชาิตนี้ถอดความได้ว่า ผู้สูงอายุที่พูดไพเราะ ลูกหลานย่อมรัก ส่วนผู้สูงอายุที่พูดมาก ลูกหลานย่อมไม่ชอบ ภชาิตนี้สื่อความถึงพฤติกรรมการสื่อสารที่เหมาะสมระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรหลาน กล่าวคือ ผู้สูงอายุควรพูดจาไพเราะและไม่ควรพรวดป่นพรวด

จากภชาิตดังกล่าวข้างต้นได้สะท้อนถึงโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุว่าพฤติกรรมที่สมาชิกในสังคมเห็นว่าไม่เหมาะสมหรือไม่น่าเชื่อถือของผู้สูงอายุเป็นพฤติกรรมใดบ้าง เช่น การก๊วยพาราสีหญิงสาวรุ่นลูก การพรวดป่น เป็นต้น จากตัวอย่างข้างต้นพฤติกรรมด้านการสื่อสารเป็นพฤติกรรมที่สมาชิกในสังคมคาดหวังให้ผู้สูงอายุปฏิบัติตาม ซึ่งจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับคนในวัยอื่นๆ ราบรื่นขึ้น สอดคล้องกับสังคมล้านนาที่ให้ความสำคัญกับการสื่อสารหรือการพูดที่ต้องไพเราะสุภาพ ไม่พูดโกหกหรือส่อเสียด ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของล้านนา เช่น ปู่เฝ้าสอนหลาน โคลงพระลอสอนโลก

“คำร้ายควรตอบด้วย คำงาม

อย่ารีบเร็วขันตาม ด่าหย่อ

ใจหนักก่อนควรถาม ถ้อยดี ดูหล่า

อย่าว่าคำแรงเ็น ตอบถ้อยเสียไป”

(โคลงพระลอสอนโลก อ้างใน ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2557 : 122)

โคลงบทดังกล่าวชี้แนะให้พูดจาไพเราะ แม้ว่าจะโดนด่าทอ และให้ไตร่ตรองก่อนจะพูด เนื้อหาในโคลงดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่สามารถสนับสนุนความคิดเรื่องการให้ความสำคัญต่อการสื่อสาร

4) ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีความสำคัญลดลง

แม้ในสังคมล้านนาให้ความสำคัญกับผู้สูงวัยแต่จากการศึกษาพบภาษิตล้านนาซึ่งสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุที่มีความสำคัญลดลง กล่าวคือ ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคมแต่ไม่ใช่ส่วนสำคัญของสังคมเพียงแค่งุ่มเดียว เพราะในสังคมประกอบด้วยคนหลากหลายวัย วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่ โดยเฉพาะคนวัยหนุ่มสาวนั้นเป็นกำลังของสังคม

ภาษิตล้านนาสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุเห็นได้จากถ้อยคำ เช่น “มีค่าคนเฒ่าบ้านเป็นบ้านเป็นเฮือน” (มีแต่คนแก่ไม่เป็นบ้านเมือง) หรือการเปรียบเทียบผู้สูงอายุเป็นต้นไม้เพียงต้นเดียวซึ่งไม่สามารถนำไปสร้างบ้านแปลงเมืองได้

ตัวอย่างที่ 16

หนักเว้นเบา แก้วเว้นหนุ่ม

(ภาษิตคำเมืองเหนือ, 2543: 199)

ภาษิตนี้ถอดความได้ว่า คนแบกของหนักให้ทางแก่คนแบกของเบา คนแก่ให้ทางแก่คนหนุ่ม (แท้จริงแล้วคนแบกของเบาควรต้องให้ทางแก่คนแบกของหนัก คนหนุ่มต้องหลีกเลี่ยงให้แก่คนแก่) ภาษิตนี้สื่อความถึง ผู้สูงอายุมีความสำคัญลดลง จึงต้องหลีกเลี่ยงให้แก่คนวัยหนุ่มสาว

ตัวอย่างที่ 17

ไม้ต้นเดียวบ่เป็นเหล่า มีค่าคนเฒ่าบ้านเป็นบ้านเป็นเฮือน

(ภาษิตคำเมืองเหนือ, 2543: 151)

ภชาิตนี้ถอดความได้ว่า ไม่ดันเดียวเป็นป่าไม่ได้ มีเพียงแค่นคนแก่ก็ไม่เป็นบ้านเมือง ภชาิตนี้สื่อความถึงคนทุกวัยร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ไม่ใช่เพียงผู้สูงอายุเท่านั้น นัยที่แฝงอยู่ในภชาิตจึงแสดงถึงบทบาทของผู้สูงอายุที่ลดลง

จากภชาิตล้านนาข้างต้นแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของผู้สูงอายุที่ลดลงเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านกายภาพ จิตใจและสังคม ตลอดจนบทบาทด้านต่างๆ เช่น การประกอบอาชีพ การเปลี่ยนแปลงจากวัยหนุ่มสาวเข้าสู่วัยชราทำให้เกิดพฤติกรรมและการกระทำหลายอย่างไม่สามารถทำได้เช่นเดิม โดยเฉพาะความสำคัญหรือบทบาทบางอย่างได้หายไปด้วยเหตุแห่งวัยชรา ผู้สูงอายุจึงถูกลดความสำคัญในสังคม

3. ผู้สูงอายุเป็นวัยแห่งการพักผ่อนและต้องการการดูแล

โดยทั่วไปผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและสภาพจิตใจ ตลอดจนบทบาททางสังคม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสุขภาพร่างกายที่เสื่อมถอยและอาจประสบกับปัญหาทั้งด้านสุขภาพและการหาเลี้ยงชีพ ผู้สูงอายุจึงต้องได้รับการดูแลเอาใจจากลูกหลานหรือสมาชิกในครอบครัว

ภชาิตที่สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นช่วงวัยที่ควรพักผ่อนและต้องการการดูแลเอาใจใส่จากลูกหลาน เห็นได้จากถ้อยคำที่สื่อถึงช่วงวัยที่ควรพักผ่อน เช่น “เมื่อยามเฒ่าจะได้นอนกล่อม” และต้องการการดูแล เช่น “คนเฒ่าตายยาก” เพื่อให้ผู้สูงอายุมีกำลังใจในการดำเนินชีวิต

ตัวอย่างที่ 18

เมื่อยามหนุ่มชะใจะเข้า เมื่อยามเฒ่าจะได้นอนกล่อม

(กำปาเก่า ลำดับที่ 362 : ออนไลน์)

ภชาิตนี้ถอดความได้ว่า วัยหนุ่มสาวให้รีบทำมาหากิน เมื่อเข้าวัยชราจะได้สุขภาพ หากพิจารณาความหมายที่ซ่อนอยู่ในภชาิต สามารถสื่อความได้ว่า วัยชราว่าเป็นช่วงวัยที่ควรพักผ่อน แต่หากต้องการจะมีชีวิตที่สุขภาพ วัยหนุ่มสาวควรต้องรีบทำมาหากิน เพราะเมื่อเข้าสู่วัยชราย่อมไม่สามารถทำมาหากินได้เช่นเดิมเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสุขภาพร่างกายมีลักษณะที่ถดถอย ทำให้ศักยภาพการทำงานลดลง

ตัวอย่างที่ 19

ลูกหลานหลาย คนเฝ้าตายยาก

(ภาษิตคำเมืองเหนือ, 2543: 178)

ภาษิตนี้ถอดความได้ว่า เมื่อมีลูกหลานมากไปเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมีกำลังใจและอายุยืนยาว เพราะมีบุตรหลานห้อมล้อม ดังนั้นเมื่อผู้สูงอายุไม่รู้สึกละโดดเดี่ยวก็จะให้กำลังใจในการดำเนินชีวิต

ตัวอย่างที่ 20

สุขมีข้าวไว้กิน สุขมีดินไว้อยู่ สุขมีก้นอนนำ สุขมีเงินค่าเติมได้
สุขมีเฮือนใหญ่มุงกระดาน สุขมีลูกหลานมานั่งเฝ้า สุขยามเฒ่าได้ฟังธรรม
(กำปเกา ลำดับที่ 414 : ออนไลน์)

ภาษิตนี้ถอดความได้ว่า คนมีความสุขได้เพราะมีข้าวอยู่ในยุ้งฉาง มีที่ดินอยู่อาศัย มีคู่ชีวิต มีเงินเต็มถุง มีบ้านใหญ่ที่มุงด้วยไม้กระดาน มีลูกหลานมาดูแลมาปวยไข้ และเมื่อถึงวัยชราได้ฟังพระธรรมคำสั่งสอน ภาษิตนี้โดยนัย บุตรหลานไม่ควรทอดทิ้งผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันผู้สูงอายุก็ควรสนใจศึกษาธรรมะและยึดมั่นในศาสนาตามความคาดหวังของสังคม

จากภาษิตล้านนาข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุว่าเป็นวัยแห่งการพักผ่อนและต้องการการดูแลจากบุตรหลาน โลกทัศน์ด้านนี้เชื่อมโยงและเกี่ยวข้องกับลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติด้านร่างกายและจิตใจเมื่อก้าวเข้าสู่วัยชรา ผู้สูงอายุไม่สามารถหาเลี้ยงชีพและดูแลตนเองได้เช่นในวัยหนุ่มสาวหรือวัยผู้ใหญ่ อีกทั้งยังเกี่ยวเนื่องกับลักษณะของครอบครัวแบบขยายที่มีสมาชิกหลายรุ่นอาศัยอยู่ร่วมกัน ทำให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกละโดดทั้ง

สรุปผลและอภิปรายผล

ภาษิตล้านนาได้สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุในสังคมล้านนาดังนี้ คือ โลกทัศน์ที่แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีบทบาทต่อครอบครัวและสังคม ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีคุณค่าลดลง และผู้สูงอายุเป็นวัยแห่งการพักผ่อนและต้องการการดูแล โลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุดังกล่าวได้สอดคล้องกับบริบทของสังคมล้านนาในอดีตที่ให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส ยึดมั่นในพุทธศาสนาและค่านิยมเรื่องความกตัญญู

การก้าวเข้าสู่วัยชราซึ่งเป็นวัยสุดท้ายของวงจรมนุษย์เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย จิตใจและสังคม ช่วงวัยชราเป็นวัยที่สามารถทำหน้าที่อบรมสั่งสอนและถ่ายทอดความรู้ ได้เพราะมีการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้และความชำนาญมาเป็นเวลาหลายปี ทั้งด้านการหาเลี้ยงชีพและการดำเนินมาชีวิต เมื่ออยู่ในบริบทของสังคมที่ให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส ผู้สูงอายุก็ได้รับการยอมรับในฐานะผู้อาวุโสทั้งด้านวัยและประสบการณ์ ขณะที่ร่างกายและจิตใจมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเสื่อมถอยก็ทำให้เกิดภาวะพึ่งพิงบุคคลอื่น อีกทั้งหน้าที่และบทบาท ตลอดจนความสามารถที่เคยมีบางอย่างก็เปลี่ยนไป ไม่สามารถเป็นผู้ผลิตหรือสร้างผลผลิตได้ หรือเมื่อผู้สูงอายุมีพฤติกรรมที่ไม่เป็นไปตามที่สังคมกำหนด ก็ทำให้มีการลดทอนคุณค่าของผู้สูงอายุลง จนทำให้เกิดความคิดด้านลบเกี่ยวกับผู้สูงอายุหลายประการ เช่น ผู้สูงอายุเป็นภาระการพ่อบ้านมากเกินไป สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงความคาดหวังต่อผู้สูงอายุของสมาชิกในสังคมและความคาดหวังต่อสมาชิกในสังคมในการประพฤติและปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุอย่างไร

ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรารักษ์ มหามนตรี (2557) เรื่อง “โครงการโลกทัศน์ของคนไทยจากภาษิต: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์” ในประเด็นผลการวิจัยพบว่าคนไทยมีโลกทัศน์เกี่ยวกับวัยชราว่าเป็นวัยใกล้ความตาย วัยควรทำบุญกุศล วัยต้องทำตนให้เป็นประโยชน์ วัยไม่ควรข้องแวะกับหญิงสาว และเป็นวัยที่ไม่ควรถือสาหาความ

อย่างไรก็ตามผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีประเด็นที่ต่างไปจากการศึกษาของ วรารักษ์ มหามนตรี (2557) กล่าวคือ โลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุจากภาษิตล้านนาแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นภาระของลูกหลาน เช่น การใช้ความเปรียบการดูแลผู้สูงอายุเหมือน

การเฝ้าหมอน้ำนาสก (หมอน้ำนรก) หรือตัวอย่างสุภาษิตที่กล่าวว่า “เลี้ยงหมาสามตัว ลั่นเปลื้องข้าว ดูแลคนแก่สามคน ครอบครัวย่อมมีปัญหา” ที่สื่อความถึงการดูแลผู้สูงอายุหลายคนเป็นภาระที่หนักและยากลำบาก ลูกหลานจึงต้องใช้ความอดทนสูง ภาษิตดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความคิด ด้านลบที่สมาชิกในสังคมมีต่อผู้สูงอายุ การดูแลผู้สูงอายุจึงเป็นความทุกข์ของลูกหลานและเป็นภาระความรับผิดชอบที่ไม่น่าพึงปรารถนา อีกทั้งการมองว่าผู้สูงอายุเป็นภาระของลูกหลานได้สะท้อนถึงความคิดหรือการฉายภาพอีกด้านหนึ่งของความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวกับผู้สูงอายุ ในขณะที่คำสอนหลักของสังคมล้านนาคือการเคารพผู้สูงวัยและกตัญญูต่อบุพการี

สังคมล้านนาเป็นสังคมที่ยึดถือระบบอาวุโสและให้ความสำคัญกับการกตัญญูต่อบุพการี จากการศึกษาภาษิตล้านนาพบโลกทัศน์ที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับค่านิยมเรื่องความกตัญญู คือ ผู้สูงอายุเป็นวัยแห่งการพักผ่อนและต้องการการดูแลจากสมาชิกวัยอื่นๆ เพราะเป็นวัยที่ต้องพึ่งพิงการดูแลจากบุตรหลาน แต่ทว่า โลกทัศน์ที่สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นภาระของลูกหลานเป็นโลกทัศน์ที่สะท้อนความรู้สึกเชิงลบที่คนในวัยอื่นๆ มีต่อผู้สูงอายุ ซึ่งขัดแย้งกับค่านิยมเรื่องความกตัญญูต่อบุพการีที่สังคมได้ปลูกฝังผ่านวรรณกรรมคำสอนประเภทต่างๆ และการอบรมสั่งสอนภายในครอบครัว

ในประเทศไทยมีการนิยามความหมายของผู้สูงอายุในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ มาตรา 3 พ.ศ. 2546 ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2553 ว่า ผู้สูงอายุเป็นบุคคลซึ่งมีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564: ออนไลน์) สอดคล้องกับผลการศึกษาประเด็นเรื่องโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุว่าเป็นวัยที่มีร่างกายและศักยภาพที่เสื่อมถอยสอดคล้องกับโศลกล้านนาที่กล่าวว่า 60 ปี เป็นวัยแห่งความเสื่อม คือ “โอเหมือนฟานโขก” ซึ่งหมายถึง สุขภาพเริ่มร่วงโรย บางคนเริ่มมีอาการโอเหมือนเสียงแก้งร้อง อันเป็นการเปรียบเทียบกับร่างกายที่เริ่มชรา (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2557: 168) ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องเรื่องภาพเหมารวมเชิงลบต่อผู้สูงอายุ หรือ วัยาคติ (ageism) ที่ทำให้คุณค่าของผู้สูงอายุลดลง เช่น ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีร่างกายและศักยภาพที่เสื่อมถอย ดังที่เทียนแก้ว เลี่ยมสุวรรณ (2562 : 226) ได้กล่าวถึงภาพเหมารวมผู้สูงอายุของคนทั่วไป

ในปัจจุบันที่มีลักษณะด้านลบ เช่น การเห็นว่าผู้สูงอายุไม่เป็นผู้ผลิต แก่เกินที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เป็นภาระที่ต้องพึ่งพากลุ่มคนวัยทำงาน ต้องพึ่งพาสวัสดิการของรัฐ อีกทั้งยังเป็นวัยที่เชื่องช้า งุ่มง่าม และซี้หลังซี้ลิ้ม

ด้านบทบาทของผู้สูงอายุในครอบครัวและสังคม เช่น การอบรมสั่งสอนลูกหลาน การศึกษาธรรมะ การให้ความรักและความเมตตาต่อลูกหลาน มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “ผู้สูงอายุและสัมพันธภาพกับครอบครัว: ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมไทย” ของ เกตินี จุฑาวิจิตร และคณะ (2557) คือผู้สูงอายุบุคลิกภาพของผู้สูงอายุที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้นมีลักษณะสนับสนุน ปลอดภัย คิดวิเคราะห์ มากกว่า ฉุนเฉียว หงุดหงิด ประเด็นความคาดหวังของสมาชิกในสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ ได้แก่ การเข้าวัดฟังธรรม การไม่ทำตัวเป็นภาระที่เกินจำเป็น และการถ่ายทอดประสบการณ์

กล่าวโดยสรุปโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุจากภาษิตล้านนาได้แสดงให้เห็นทั้งการให้คุณค่าของผู้สูงอายุในฐานะผู้มีประสบการณ์และผู้มีความรู้ ขณะเดียวกันก็มีการลดทอนคุณค่าของผู้สูงอายุเมื่อผู้สูงอายุอยู่ในภาวะพึ่งพิงสมาชิกวัยอื่นๆ ของสังคมหรือมีพฤติกรรมที่ไม่เป็นไปตามที่สังคมคาดหวัง โลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุจากภาษิตล้านนาเป็นโลกทัศน์ที่สะท้อนให้เห็นการรับรู้และความคิดของสมาชิกในสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุในสังคมล้านนาในอดีต ดังนั้นจึงควรศึกษาโลกทัศน์จากตัวบทประเภทอื่นๆ เช่น ข่าว เพลง เพื่อให้เข้าใจโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุในปัจจุบันซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านภาษาและวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กิจการผู้สูงอายุ, กรม. (2564). พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 (ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2553). สืบค้นเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2564, จาก เว็บไซต์: <http://www.dop.go.th/th/laws/2/10/785>
- เกตินี จุฑาวิจิตร, วันเพ็ญ แวววีระคุปต์, กวรวรรณ สุวรรณสาร, และ นิภาพรธน เจนสันติกุล. (2557). ผู้สูงอายุและสัมพันธภาพกับครอบครัว: ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมไทย. *วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์*, 33 (1), 51 – 70.

- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2555). *วรรณกรรมท้องถิ่นเปรียบเทียบ*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แม่กษิ์พรินติ้ง.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2557). *วรรณกรรมคำสอนของล้านนา ลักษณะเด่นภูมิปัญญา และคุณค่า*. เชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เทียนแก้ว เลี่ยมสุวรรณ.(2562).วยาคติต่อผู้สูงอายุของประชากรวัยทำงานในจังหวัดชลบุรี: ผลจากแบบวัด The Fraboni Scale of Ageism (FSA). *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 11(2), 223 -244
- เติมศักดิ์ สุวรรณ. (2563). *กำบ่าเก่า*. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2563, จาก เว็บไซต์: <https://sites.google.com/site/krutemsaksuwan/home>
- บุญคิด วัชรศาสตร์. (2543). *ภาษิตคำเมืองเหนือ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: ธาราทองการพิมพ์.
- ปภัสรา ผาคำ. (2558). *สุภาษิตล้านนา: การวิเคราะห์คุณธรรม 4 ประการ ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ มหาราช*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ประเสริฐ อัสสันตชัย. (2564). *การเปลี่ยนแปลงของระบบประสาท*. สืบค้นเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2564, จาก เว็บไซต์: https://www.si.mahidol.ac.th/project/geriatrics/knowledge_article/knowledge_healthy_2_008.html.
- เรณู อรรฐาเมศร์. (2528). *โลกทัศน์ชาวล้านนาไทยจากวรรณกรรม*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2553). *พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ประยุกต์)*. ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน.(2555). *วยาคติ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2564, จากเว็บไซต์ : <http://legacy.orst.go.th/?knowledges=วยาคติ-๑๒-ตุลาคม-๒๕๕๕>

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2564). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2564, จากเว็บไซต์ : <https://dictionary.orst.go.th/index.php>.
- วรารักษ์ มหามนตรี. (2557). ภาษิต ล้านวน: ภาพสะท้อนโลกทัศน์ของคนไทยต่อผู้หญิง. *วารสารอารยธรรมศึกษา ไซง – สาละวิน*, 5(2), 1– 58.
- วรารักษ์ มหามนตรี. (2557). *โครงการโลกทัศน์ของคนไทยจากภาษิต*. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์.
- พระนพบุรี महारवณ. (2549). *ภาพสะท้อนโลกทัศน์ชาวล้านนาในนวนิยายของมาลา คำจันทร์*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมร เจนจิจะ. (2525). *วิเคราะห์ล้านนาภาษิต*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สิทธิ์ บุตรอินทร์. (2523). *โลกทัศน์ชาวไทยล้านนา*. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2544). *ภาษาศาสตร์สังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2554). *ไวยากรล้านนา (เพลง, ปริศนา – คำทาย, คำอุบ่าว- อุ้สาว, คร่าวใช้, ภาษิต)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง.
- อนุชิต อินตาวงศ์, และศราวุธ หล่อดี. (2560). *โลกทัศน์ของชาวล้านนาจากคำานมล้านนาที่ปรากฏในพจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง*. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 5(2), 22 – 41.
- Bonvillain, Nancy. (2003). *Language, Culture, and Communication: the Meaning of Messages*. 4th. New Jersey : Prentice Hall.
- KÖvecses, Zoltán. (2006). *Language, Mind, and Culture*. Newyork: Oxford University Press.